

стаж не менш як один рік після отримання освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста, не досягли 45 років;

— закінчили у році вступу вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації та отримали диплом з відзнакою, не досягли 35 років (за рекомендацією державної екзаменаційної комісії вищого навчального закладу).

Література

1. Відомості Верховної ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
2. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Державна служба в Україні: підручник. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 250.
3. Урядовий кур'єр. – 2000. – 19 квітн.
4. //hppt://zakon1.rada.gov.ua

УДК 34

В.В. Завальнюк

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК НАУКИ ТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

На початку ХХІ століття сучасна теорія держави і права переживає етапний момент свого розвитку. Йде інтенсивне осмислення накопиченого теоретичного багажу, формуються нові ідеї і погляди, відбувається поворот науки у бік різних областей людської діяльності. В цьому контексті задача всебічного аналізу і рефлексії результатів розвитку вітчизняної науки права стає все більш актуальною. Світова цивілізація вступила в третє тисячоліття, і це висуває не тільки суто раціональні критерії змісту наукових результатів, але і особливі, раніше нові методи, морально-етичні і гуманістичні критерії оцінки пройденого шляху.

Соціальні реформи сприяють зміні соціального і культурного життя України. Це підштовхнуло учених-юристів активно зайнятися об'єктивним аналізом наукових підстав юриспруденції, висуненням нових юридичних ідей і парадигм. Суспільству перехідного типу, як відзначає О.Е. Кутафін, особливо важливо знайти точні орієнтири для розвитку вітчизняної юридичної науки [1, 99]. Тому стало питання про необхідність вивчення людини як соціальну істоту в його правових проявах, вимірюваннях, характеристиках. Саме людину, його функціонування

Предмет юридичної антропології набагато багатше, ніж його собі уявляють окремі представники даного наукового напрямку [2, 43]. В їх інтерпретації юридична антропологія – це і по методах наукового дослідження, і по його предмету – юридична етнографія, тобто наука, що вивчає правовий спосіб життя різних народів земної кулі. З цим згодитися ніяк не можна, бо юридична антропологія поліструктурна. Це означає, що в руслі науки без особливих зусиль

можна вичленувати окремі частини. На сьогоднішній момент можна знайти, що структура вказаного наукового напрямку така, що явно або латентно проявляють себе наступні «генеральні» напрями: 1) теорія юридичної антропології яка, розвивається на стику філософських наук, соціологічної науки і теоретико-правової науки); 2) юридична антропологія сучасного суспільства (сучасних правових систем); 3) юридична антропологія традиційних суспільств (юридична етнографія).

У широкому значенні може йтися про формування антропологічної парадигми у вітчизняній юриспруденції, про антропоцентризм юридичних знань.

Сучасна наука права здатна не завжди врегулювати поведінку і діяльність людини адекватно його природі. Закони деколи не враховують низької правової культури народу, «нігілізм» його правосвідомості. У зв'язку з цим, все виразніше відчувається необхідність в оновленні початкових пізнавальних юридичних парадигм. Можливо прийшов час інтенсивної гуманізації нашої правової системи. Теоретично це досягається тим, що в наочне поле юридичної науки інтегрується людина. Поступаючи таким чином, ми неминуче «моралізуємо» нашу правову науку і юридичну практику, але можливо саме в цьому і має потребу зараз вітчизняна юриспруденція.

Розвиток юридичної антропології не є результатом виключно плодів теоретичних досліджень. Безпосереднім імпульсом до закладки основ юридичної антропології послужили ті реальні проблеми, які випробовує наша юридична наука і практика.

Наочне поле юридичної антропології велике. В широкому значенні до юридико-антропологічного аналізу ми відносимо прийоми дослідження правової дійсності, правової науки і правових текстів, пов'язаних з використанням як критерій інтересів, цінностей і прав людини і його буття (або, в поняттях філософії – «збереження ідентичності людини»).

Виникає питання про цілі юридичної антропології як особливого різновиду знання. Французький юрист-антрополог Н. Рулан вважає, що сучасна юридична антропологія ставить перед собою мету «крок за кроком вивчити на матеріалі різних правових систем, яким чином єдність і відмінність уживаються бік об бік в різних людських культурах, не виключаючи один одного» [3, 232]. Думається, що таке трактування цілей юридичної антропології надмірно вузьке. Навіть сам автор цієї думки в своїй монографії виходить далеко за рамки сформульованої їм наукової мети. В його роботі присутній аналіз суспільств (стародавніх і сучасних), оцінки типів поведінки людини в різних правових ситуаціях, трактування «передправа» і «доправа», і, нарешті, позиціонуються сучасні міфи, ритуали, що мають правове коріння. Проте Н. Рулан нічого не говорить про головного учасника юридико-антропологічних досліджень – людину. Саме його поведінка, його міфи, ритуали і правосвідомість, кінець кінцем, і визначають змістовну строкатість нової дисципліни.

Антропологічний дискурс правових досліджень пов'язаний з тим, що вивчається людина, яка багато в чому керується в своїх вчинках мотивами пристосування до зовнішнього середовища. Для цього він задіює звички, рефлексії,

захисні механізми, які утворюють якусь єдність в особі людини. Людина вільна, знаходиться в системі правовідношень, все-таки реалізує той інваріант своєї поведінки, який продиктований його власними потребами і очікуваннями. Ця обставина зумовила прагнення проаналізувати головну соціально-юридичну цінність людини – його свободу. Безумовно, орієнтованість громадянина радянської держави на свободу і особисту незалежність була пригнічена терором (спочатку), а пізніше соромилася через більш тонкі канали дії: через освіту, засоби масової інформації, партійні і комсомольські організації, контроль колективу. Тому повинно бути зрозуміло, що позиції і ціннісні орієнтації, засвоєвані і нав'язувані через ці соціальні інститути, були далекі від ідеалів свободи [4, 33]. Тому, в сучасний період розвитку державності питання про правильне сприйняття суспільством міри належної і можливої свободи залишається незакритим.

Якомога переконатися, юридична антропологія акумулює і використовує не тільки дані філософії, психології, фізіології, інших наук про людину, але вона і генерує власне оригінальне знання. І дійсно, філософи прагнуть визначити, як змінюється людина, змінюється значення його життя, психологи аналізують те, як виникають різні види поведінки людей – індивідуальні і групові. Залучення пізнавальних засобів вказаних наукових дисциплін викликано тією обставиною, що специфіка предмету юридичної антропології, сформульована у вигляді: «далебі, свобода і закон як проблема людини», настійно зажадала звернення до таких засобів наукового аналізу, які не є типовими для правознавства. Йдеться про пріоритет соціально-антропологічних, філософсько-антропологічних, юридико-антропологічних пізнавальних засобів в трактуванні і аналізі правової дійсності. У зв'язку з цим необхідно пояснити характер антропологічного знання. Річ у тому, що антропологія – це філософська концепція, яка сьогодні переживає своєрідний ренесанс. В результаті, представники багатьох гуманітарних наук визнають поняття людини за центральну світоглядну категорію. Як наслідок, основними парадигмами філософської (соціальної) антропології, признаються: 1) теза про людину як вінець природи, що володіє унікальними природними здібностями, і через це, що проявляє як біологічні, грубі інстинкти, так і здійснюючого піднесену, витончену діяльність (М. Шелер [5, 56]); 2) теза про людину як діяльне ество (А. Гелен [6, 24]), який діючи, створює певну культуру і соціальні інститути (установи, закони, норми), відповідні життєвому середовищу людини і забезпечуючі визначеність і передбаченість людини; 3) теза про людину як вільного індивіда, відповідального за свій вибір і реалізацію вибраної лінії поведінки. Від пошуку ества зовні людини до діагностики ества людини як органічній єдності тіла, душі і культури (А.Н. Бердяєв, І.А. Ільїн) – такий шлях вітчизняної антропологічної науки. Природно, що юридична наука не могла пройти мимо можливості використовувати вказані відправні ідеї в цілях коректування юридичного світогляду.

Юридична антропологія – це науковий напрям, в структурі якого, як вже було відзначено, вельми виразно вичленує разом з теоретичною частиною і область знання, заснована на емпіричних, фактологічних, «польових» досліджен-

нях. Йдеться про юридичну етнографію – ту частину юридичної антропології, яка описує існування соціальних феноменів (від влади і права до шлюбних союзів і конфліктів) в повсякденному досвіді народу. До зарубіжних дослідників.

Юрист-антрополог повинен з'ясувати, як ці різні види поведінки людини заломлюються в праві. Наприклад, для поведінки людини типова така його межа як агресивність. На нашу думку, це суто природна, біологічна межа людини [7, 22]. Юридична антропологія відповідає на питання про те, чому агресивність зробилася атрибутом людини. Річ у тому, що в еволюції агресивність виконує важливу роль. Вона адаптує спадково закріплену поведінкову реакцію. Агресивність є прояв схильності кожної особини ділити собі подібних на своїх і чужих. Отже, визнаючи це, можна пояснити, наприклад, чому невикорінна схильність до правопорушень проти особи в людському суспільстві.

Важливо підкреслити також наступний аспект. Справжнє дослідження юридичної антропології актуальне, тому, що коли відбувається оновлення державності, необхідно сформувані якісь теоретичні ідеї, суттю яких є інтерпретація нового підходу до людини як вільної особи, потребуючої не тільки в абстрактному, але і деколи в унікальному правовому регулюванні. Ця унікальність повинна полягати в прагненні законодавця до таких юридичних рішень, які враховували б не тільки соціальність людини, креативність (тобто навчання) людини, але і за змістом були б гуманними і відповідними його природній природі, внутрішньому світу, сприяли б формуванню «внутрішнього» правового порядку.

Література

1. Кутафин О.Е. Выступление на научн.-практ. конф. «Место теории государства и права, философии права и истории политических учений в системе высшего юридического образования / Государство и право. – 2000. – № 12.
2. Карбонье Ж. Юридическая социология. – М., 1986; Рулон Н. Юридическая антропология. – М., 1999.
3. Рулан Н. Юридическая антропология. – М., 1999.
4. Венгеров А.Б. Значение археологии и этнографии для юридической науки // Сов. государство и право. – 1983. – № 3
5. Шелер М. Положение человека в Космосе // Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
6. Гелен А. О систематике антропологии // Проблема человека в западной философии. – М., 1988.
7. Куббель Л.Е., Першиц Л.Н. Этнография и науки о государстве и праве // Вести. АН СССР. – 1984. – № 10.